

MARIA DE FRANÇA

LAIS

TRADUCCIÓ DE JOAN JUBANY  
PRESENTACIÓ DE JAUME VALLCORBA

BARCELONA 2013



QUADERNS CREMA

Publicat per  
QUADERNS CREMA

Muntaner, 462 - 08006 Barcelona  
Tel. 934 144 906 - Fax. 934 147 107  
correu@quadernscrema.com  
www.quadernscrema.com

© de la traducció, 1991 by Joan Jubany Itxart  
© d'aquesta edició, 2013 by Quaderns Crema, S.A.U.

Drets exclusius d'aquesta traducció:  
Quaderns Crema, S.A.U.

ISBN: 978-84-7727-552-7  
DIPÒSIT LEGAL: B. 23 140-2013

AIGUADEVIDRE *Gràfica*  
QUADERNS CREMA *Composició*  
ROMANYÀ-VALLS *Impressió i rellegat*

PRIMERA EDICIÓ EN AQUESTA COLLECCIÓ  
*octubre de 2013*

Sota les sancions establertes per les lleis,  
queden rigorosament prohibides, sense l'autorització  
per escrit dels titulars del copyright, la reproducció total o  
parcial d'aquesta obra per qualsevol mitjà o procediment mecànic  
o electrònic, actual o futur—inclouent-hi les fotocòpies i la difusió  
a través d'Internet—, i la distribució d'exemplars d'aquesta  
edició mitjançant lloguer o préstec públics.

## PRESENTACIÓ

Hi ha rondalles que, sorgides de les pors més profundes o de les més inexplicades i sorprenents perplexitats, han anat omplint la història de literatures allunyades entre elles per les intencions o per la geografia. Una d'aquestes rondalles és la de l'home llop, que trobarem també en aquest llibre: un individu, aparentment normal, canvia d'aspecte en abandonar els seus vestits i es converteix en un llop. L'agressivitat del personatge resultant varia segons els casos i, al seu torn, els motius de la transformació poden ser també diversos: un càstig (l'home seria aleshores un malfactor), el crit irresistible de la lluna plena, l'acompliment d'un ritu cíclic... La història és d'origen molt remot, i la veiem aparèixer al llarg dels temps en molt diversos llocs. Tant Ovidi com Apol·lodor ens conten que Licàon, primer rei de l'Arcàdia, després de l'assassinat d'un infant, fou castigat per Zeus a convertir-se en home llop. Una corrua de malfactors i bonastres segueixen la mateixa sort que el llegendari rei de l'Arcàdia en les planes de Virgili i Plini, en els vívids i corprenedors passatges del *Satiricó* de Petroni, en les pel·lícules protagonitzades per Boris Karloff o en la musical fatalitat de l'anònim narrador de «Bourbon street», la cançó de Sting.

En la narració de Maria de França el personatge es diu

Bisclavret, i la seva sanitat, el seu retorn a l'estat humà, depèn del fet que pugui retrobar els vestits, que ha desat curosamment en un lloc secret abans de cada transformació. Inquirint insistentment per la seva esposa, li acaba explicant la seva condició i el lloc on oculta els induments; la dona aprofita aquesta confessió per pactar traïdorament amb el seu amant i prendre els vestits al marit, amb la qual cosa aquest infeliç es veu condemnat una llarga temporada a dur vida de llop, fins que la seva actitud i la subtileza de la cort fan que sigui descobert i tornat a l'estat humà. En això, val a dir, Bisclavret s'apropa als traïts per les dones a les quals han contat imprudentment el terrible secret del lloc on rau la seva ànima o alguna de les seves qualitats substancials: des de Samsó, a qui Dalila talla els cabells, fins al gegant celta de la tradició oral que revela al seu ostatge, la muller del rei, on hi ha la seva ànima, revelació que li haurà d'ocasionar la mort.

Si he fet aquest breu excurs sobre la història de l'home llop és per indicar algun dels deutes de les narracions que hem de llegir a continuació. Els que té amb el folklore i la literatura oral són evidents — i així són reconeguts per l'autora —. Per aquest motiu se'ns fa difícil, en constatar el càstig sistemàtic dels malvats en un món que està en contacte íntim amb l'ultratomba (hi circulen cignes missatgers, fades, vaixells meravellosos que, sense capità, nostramo ni timoner, posen rumb al seu destí amb una envejable precisió matemàtica o astors que es converteixen en gallards cavallers), no sentir el regust de rondalla antiquíssima que perfuma tot l'ambient.

I és que Maria de França ens recorda gairebé sempre d'on ha tret el material dels contes que ens explicarà: ha sentit recitar les històries, amb acompanyament d'instruments musicals, als cantaires bretons que circularen per la Petite

i la Gran Bretanya. Són narracions que reben el nom de *lais* (mot d'arrel celta que significa «cançó»), i que van ser fetes, ens afirma encara, per tal que els homes no perdessin memòria dels esdeveniments de què s'ocupen. Podem inferir que van tenir un èxit regular, per tal com sembla que circularen per dominis lingüístics diversos — els que la mateixa autora ens dóna a l'inici dels seus —: el bretó, l'anglès i el normand, per bé que amb un clar avantatge del primer.

Però cauríem en un greu error si creguéssim que Maria de França es limità a recollir i posar en net un material que circulava oralment. La nostra autora no es cenyí a transcriure, amb fortuna variable. Caldrà que passin set segles per trobar folkloristes compiladors més o menys fidels de les cançons i tradicions populars. La nostra és, per contra, una escriptora de talla que fa afirmacions tan categòriques com la de la introducció: «N'he rimades i les he escrites [d'històries de *lais*]. M'han costat, creieu-me, moltes nits de vetlla!» És a dir, que ha donat forma i estructura a unes històries sentides, ben cert, però fent-les seves, amb esforç i ofici. I, per començar, les ha immersit al seu món, un món de recent configuració, el de la societat cortesa que van anar teixint, tot al llarg del segle XII, la cançó trobadoresca i les primeres novel·les. Aquestes li van ser gairebé contemporànies, i amb elles compartí, entre moltes altres coses, l'octosíl·lab ariari en què ens són narrades.

La nostra autora és una dona de molt vasta cultura: és perfectament capaç de llegir llatí (ens informa al pròleg que el seu primer propòsit fou el de seguir una moda del seu temps, l'adaptació de textos clàssics al francès, un dels orígens de la novel·la moderna, i de com traduï més tard, d'aquesta mateixa llengua, un text sobre el Purgatori de Sant Patrici, entrada irlandesa al món del més enllà que fou visitada anys més tard pel nostre Ramon de Perellós); sap

anglès (perquè és d'aquesta llengua que tradueix una col·lecció de faules d'Isop); mentre recorda Ovidi, coneix també la literatura en francès del seu temps... Tot aquest món es fa present i domina en l'obra de Maria de França, configurant el canemàs de base d'unes històries que no tenen solament el mèrit de ser les primeres escrites en romanç: són també, com comprovarà el lector de la present traducció, una mostra de la més alta literatura.

JAUME VALLCORBA.

## NOTA DEL TRADUCTOR

Els *Lais* de Maria de França són escrits en versos de vuit síl·labes que rimen en consonant apariat. Si els hagués traduïts mantenint-ne la versificació, ens sonarien com les auques i no pas com els contes, que és el que són. La rima i el recompte de síl·labes m'haguessin, a més, obligat a recórrer a l'hipèrbaton, a construccions estranyes i a emprar força arcaïsmes. M'he estimat més fer una versió moderna, amb una sintaxi plana, de manera que els contes puguin ser reviscuts pel lector d'avui sense dificultats afegides. En tot cas, el regust de l'època en què van ser escrits, el trobem en la simplicitat dels arguments, el lèxic dels objectes avui desapareguts, que he mantingut, i la delicadesa dels tractaments. També, al pròleg, he volgut deixar constància de l'estil de Maria de França conservant-hi trets de la rima.

He d'agrair al professor Jaume Vallcorba el guiatge que ha fet del meu treball. Ell m'ha proveït els textos originals i m'ha orientat sovint amb les seves observacions.

També vull donar les gràcies a la meva col·lega Roser Trilla per l'interès i la cura que ha posat en la revisió d'aquesta traducció i pels valuosos suggeriments que m'ha fet, que han contribuït a embellir el lèxic i agilitar el teixit sintàctic.

JOAN JUBANY.

## PRÒLEG

Aquell a qui Déu ha donat ciència i, en el parlar, bona eloqüència no pot callar ni se n'ha d'amagar, ans, al contrari, de molt bon grat ho ha de mostrar. Quan un fet exemplar és conegut per molta gent, ja ha esclatat la primera poncella, i, quan és lloat per la majoria, és primavera. Era costum entre els antics — Priscià ens ho testimonia — de dir les coses força obscurament en els llibres que llavors feien, per tal que els qui més endavant hi havien d'aprendre en poguessin glossar la lletra i incorporar-hi la seva interpretació. Els filòsofs sabien, i n'eren conscients, que com més temps transcorregués més subtils serien les interpretacions i sabrien guardar-se millor per passar a la posteritat. El qui del vici es vol defendre ha d'estudiar i emprendre una obra difícil: només així se'n pot allunyar i alliberar-se dels sofriments. Per això vaig començar a pensar de refondre una bona història, traduint-la del llatí al romanç, però no m'hauria estat gaire apreciada. Ho ha fet ja tanta gent! I vaig pensar en els lais que havia sentit. No en tenia cap dubte, ho sabia prou bé, que els qui els van compondre i els qui més endavant els propagaren els feren en record d'unes aventures de les quals havien sentit parlar. N'he sentit contar moltes i no les vull deixar en oblit. N'he rimades i les he escrites. M'han costat, creieu-me, moltes nits de vetlla!



En honor vostre, noble rei, que sou tan valerós i cortès, davant el qual tota joia s'inclina, al cor del qual hi ha l'arrel de tota virtut, m'he decidit a reunir aquests lais per compondre'n rimes i contar-los. En el meu cor pensava i deia, senyor, que us els oferiria. Si us és plaent d'acceptar-los, em donareu una gran alegria, seré feliç. No em prengueu per presumptuosa si us goso fer aquest present. Oïu-ne ara el començament!